

ÇALIŞMA HAYATINDA TARIMDA KADIN VE SORUNLARI: AĞLASUN İLÇESİ ÖRNEĞİ

WOMAN LABOR IN THE AGRICULTURAL SECTOR AND THEIR PROBLEMS: THE CASE OF AGLASUN DISTRICT

Yrd.Doç.Dr.Adem KORKMAZ*
Öğr.Gör.Nezihe UÇAR TÜFEKÇİ**

ÖZET

Çalışma hayatının hemen her alanında kadınlar çeşitli ayrımcı tavırlar ve davranışlarla karşılaşmaktadırlar. Günümüz sanayi toplumunda ve özellikle kentsel yaşam ve çalışma koşullarında bu sorunlar yaygın olarak bilinmekte ve iş yasalarıyla çeşitli önlemler alınmaktadır. Ne var ki, tarımsal toplum ve kırsal yaşam tarzının egemen olduğu sosyo-ekonomik yapılarda, durum kadınlar aleyhine olarak daha da kötüdür. Tarımsal yapılardaki kadınının konumu, bir işveren uygulamasından çok, toplumsal süreçlerden (kültür, gelenek, erkek egemen yapı) beslenen yapısal bir olgudur. Burada kadın aynı anda birden çok farklı iş ve sorumluluk üstlenmekle kalmayıp, bu çalışmaları neredeyse yılın hemen her günü biteviye tekrarlanan bir olgu durumundadır. Bu çalışmada, tarımsal yapıdaki kadının konumu, çalışma koşulları ve sorunları ele alınmaktadır. Ayrıca, tarımsal yapının egemen olduğu Ağlasun ilçesindeki çalışan kadınlar üzerindeki bir uygulamayla da varsayımların desteklendiği ortaya konulmaktadır.

ABSTRACT

Women face with discriminative behaviors and attitudes in different aspects of work life. Today's understanding of industrial society, and particularly urban life, mainly deals with discriminative issues, and these are reflected and regulated through labor laws. However, in socio-economic structures which have been shaped by agrarian society and rural life style, discrimination problem is even worse. The position of women in agricultural structures has a different meaning apart from 'employers' approach', and this has been constructed through social processes (culture, tradition, male dominant structure). In this kind of social structure women not only have to do a set of different working tasks along with different responsibilities but

* Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF, Çalışma Ek. ve End. İlişk. Böl. Öğretim Üyesi

** Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Ağlasun MYO Öğretim Elemanı

also these tasks have to be repeated almost everyday throughout the year, all-day long. This study concerns the position of woman, their working conditions and problems in agrarian structure. And, the survey conducted in Ağlasun sub-province where agricultural structure is dominant, confirms the assumptions discussed in this paper.

Tarımda kadın, kadın çalışanlar, Ağlasun, Sagalassos,
Woman in agriculture, woman workers, Aglasun, Sagalassos

GİRİŞ

Günümüzde, kadın emeğinin önemli oranda ev içinde kullanıldığı bir gerçektir. Kadın çalışma hayatı içinde hangi etkinlikte yer alırsa alsın, ev kadınlığı sorumluluğunu sürdürmektedir. Kadın “ev kadınlığı” ortak paydasının altında kırdı veya kentte, ev içinde ve/veya dışında, tarımda, sanayide ve hizmetler sektöründe çok farklı sorumlulukların bir parçası olarak yaşamını sürdürmektedir. Ev işlerine harcanan çabaların önemli hizmet değeri bulunmasına karşın çoğu kere parasal bir karşılığı yoktur. Bu olgu kadınların erkekler karşısındaki görece değerlerinde toplumsal olarak önemli bir fark ortaya koymakta, erkeklerin yaptıkları işler yüceltilirken kadınların konumları, rolleri ve yaşam üzerindeki etkinlikleri buna bağlı olarak azalmaktadır. Sorun yalnızca toplumsal bakış sorunu değil, konunun öznesi olan “kadının kendi öz kimliği üzerinde de belirgin izler ve yaralara neden olmaktadır.

Araştırmacılar, genelde kentli kadının sorunları üzerine odaklanmakta, daha çok aktif işgücü içinde çalışan ya da iş arayan kadınların sorunlarını incelemelere konu etmekte, neredeyse tarımsal yapılardaki kadını görmezden gelmektedir. Tarımsal yapıda aslında yoğun bir fiziksel ve ruhsal baskı altında çalışmasına karşın ücretsiz aile işçisi kavramı altında değerlendirilen kadınlar konusuna fazla ilgi gösterilmemektedir. Bunlar, işsiz olmadıkları ya da işgücü görülmedikleri için sosyal politika anlamında da çok fazla sorunlarının olmadığı düşünülmemekte ve önemli bir kitle görmezlikten gelinmektedir. Hatta, bu insanların görece çokluğu işsizlik rakamlarını azalttığı için, istatistiksel değerlendirme taraftarlarınca üstü kapalı arzu edilir gözükmektedir. Ne varki durum hiç de görüldüğü gibi değildir. Ağır çalışma koşulları, sosyal ve ekonomik sorumluluklar, bu kadınların önemli sosyal sorunlar yaşamalarına neden olmaktadır. Kendi başlarına ayrı bir ekonomik gelirden yoksun olan bu insanlar hiçbir zaman ekonomik bir birim haline gelememekte, ekonomik olarak özgür olamayan bireyler de sosyal alanda kendilerini gösterememektedirler.

Bu çalışmada, hayatın her alanında büyük sorumluluklar yüklenmiş olan kadınların genel sorunları ve bu sorunların tarımsal istihdamın geçerli olduğu ekonomik ve sosyal yapılar içindeki yansımaları, buralardaki kadınların çalışma koşullarının irdelenmesi, toplumsal konumlarının açıklanması, yaşadıkları sorunların belirlenmesi ve sonuçların ortaya konulmasını içermektedir. Çalışmada ortaya konulan yorumlar, temel ekonomik faaliyeti tarım-hayvancılık olan ve Burdur ilinin küçük bir ilçesi olan Ağlasun İlçesinde (bu ilçe aynı zamanda eski Psidya uygarlığına

başkentlik yapmış bulunan Sagalassos şehrinin bulunduğu yerde kurulmuştur) yaşayan kadınlarla yapılmış yüz yüze anketlerden oluşan veriler tarafından da desteklenmiştir.

1. TOPLUMSAL YAŞAMDA KADIN VE KONUMU

1.1. Değişim Toplumu ve Birey

Sanayi devrimi ile birlikte toplumsal roller yeniden konumlandırılmış, günlük yaşam ritmi hızlanmış, ilişkiler anonimleşerek birey çevresinden uzaklaşmıştır. Modernleşmeye bağlı olarak toplumsal tüketim anlayışı, kültürel değer/alışkanlıklar, aile yapısı ve kadının konumu da değişikliğe uğramıştır. Yaşanan değişimle birlikte tüketimin doğası farklılaşmakta, yaşam biçimlerine ve süreçlere “moda anlayışı” gelmektedir. Tüketim anlayışı ile sadece ürün/hizmetler değil yaşam tarzları, değerler ve ilişkileri algılama/değerlendirme biçimleri de değişmektedir.¹ Kalıplı toplamların kalıplara uydurduğu birey ise paradigmasının farkına varamamaktadır. Dolayısıyla kalıplar içinde yetişen birey, yaşamın yerleşik düzene bağlı, farklılığa tahammülsüz, güvensiz atmosferi ve değişim direnci karşısında kendini gerçekleştirme sürecinde tükenmektedir.

Eğitimde sürekliliğin sağlanması, korku ve endişeye dayalı anlayışların terk edilmesi, eğitim sisteminin güncelleştirilmesi bilinci artırmakta; bilinçli bireyler ise sınırsız düşünmekte ve yerleşik kalıpları/alışkanlıkları değiştirmektedir.² Toplumsal bilinci artırmayı amaçlayan eğitim sistemi; fırsat eşitliği, yeniden yapılandırma, etkinlik/kalite ve analitik düşünce açısından değerlendirilebilir. Eğitim, gerek sınıf mücadelesinin gerekse cinsiyetler arasındaki ayrımcılığın ivme kazandırdığı yabancılaşmanın* önlenmesi sürecinde, yeniden yapılanmanın temel dinamiklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Kadının mevcut statüsünün yine kadınlar tarafından bilinçli olarak değiştirileceği düşüncesinden hareketle, kadının eğitim sürecinde aktif ve eşit var olması gerekmektedir.³

Kentleşme sürecinde şehirde yaşayan nüfus giderek büyümekte, kentsel kültür grubu genişlemekte ve sosyal sınıf sistemi karmaşıklaşmaktadır. Kentler, kırsal kesimlerdeki bireyler için iş olanakları, yüksek ücretler, çocuklar açısından önemsenen eğitim olanakları ve özgür yaşam tarzları ile daha iyi bir yaşama kavuşma olanağı olarak görülmekte ve çekim merkezi olmaya devam etmektedir.⁴

¹ Rana A. ASLANOĞLU, **Kent, Kimlik ve Küreselleşme**, (ASA Ya., Ya. No. 11, Bursa: 1998), s.108-111.

² İbrahim BETİL, “Her Kafadan Başka Bir Ses Çıkmasın, Lütfen!”, **Executive Excellence**, Y.4, S.38 (Mayıs 2000), s.3.

* Yabancılaşma: Bireyin çevresine yönelik uyumunun ve ilişkisinin azalması, çevre üzerindeki kontrolünü kaybetmesi dolayısıyla giderek yalnızlık ve çaresizlik hissetmesidir.

³ Filiz DEMİRCİ GÜLER, “Eğitimde Kadın”, **Amme İdaresi Dergisi**, C.24, S.2 (1991), s.66.

⁴ Şirin TEKELİ, **1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**, (İletişim Ya., Ya. No. 119, İstanbul: 1995) içinde Şirin TEKELİ, “1980’ler Türkiye’sinde Kadınlar”, s.21.

Toplumun neyi yapabileceği/yapamayacağını belirlediği/beklediği cinsiyete ilişkin tavır, davranış ve özelliklerin birey tarafından kabul edilmesi “cinsiyet rolleri”, bireyin kendini algılaması ve ifade etmesi ise “cinsel kimlik” olarak tanımlanmaktadır. Toplumun kadının/erkeğin nasıl davranmasını, hangi rolleri üstlenmesi gerektiğini belirleyen kuralları, kadını/erkeği kalıplar içinde algılamaya neden olmaktadır.

Kimlik, bireylerin, kendilerine sordukları ve sürekli tekrarladıkları “ben kimim?” sorusuna verdikleri cevapların çerçevesidir. Birey, kendine toplumda belirlenmiş modelleri referans olarak alır ve kendini, toplumsal değer yargıları/roller içinde açıklar. Ancak birey bu referans ve değer yargılarının yanısıra kendini anlamasını ve açıklamasını sağlayacak kendi içsel dünyasının değerlerini aramaya başlamaktadır.⁵ Birey sosyalizasyon süreci ile birlikte potansiyellerini geliştirmeyi, cinsiyet rollerini, toplumda aktif olmayı, kendini gerçekleştirmeyi ve geliştirmeyi öğrenmektedir. İlişkiler ve etkileşimler sistemini ifade eden sosyal yapı içindeki güç dağılımı, rol çeşitliliği, fırsat eşitliği gibi faktörler sosyalizasyon sürecini etkilemektedir.⁶

1.2. Kadının Değişen Toplumsal Rolü ve Konumu

Kadının dünya üzerindeki rolü ve etkinliği, yeni dünya düzeninin ortak değerleri (çok partili demokrasi, seçme özgürlüğü, insan odaklılık) belirginleştikçe artmaktadır. Toplumsal değişimin iki kritik unsuru olan “yeni insani değerler ve küresel ekonomik gereklerle” birlikte yükselen eğitim düzeyi, farklı yaşam tarzları yaratma ve hoş görme yetenekleri, kadın profilinin değişmesine, kadınların giderek daha etkin varolmalarına ivme kazandırmaktadır.⁷

Ne var ki, marjinal bir topluluk olarak görülen kadınların toplumsal haklardan eşit olarak yararlanmaları için gerekli düzenlemeler eksik yapılmış, kadınların haklarından yararlanabilmeleri, sosyal hayatın bürokratik ağı içinde manevra yapabilme yeteneklerine bağlanmıştır.⁸

Bilişim teknolojileri ile birlikte kadın hareketi, küresel nitelik kazanmış, toplum üzerinde farklı güç/baskı yöntemleri yaratmaya başlamıştır. Kadın, geleneksel davranış kalıplarını yıkmakta; süregelen toplumsal inanç, cinsiyet rolleri ve politikaların yarattığı gerilim ve baskılar altında yaşamayı reddetmektedir. Sosyo-ekonomik gücün küresel yapılanması ve giderek artan baskısı ile karşı karşıya kalan kadın hareketi

⁵ Bülent BAYAT, “Bireylerin Benlik Algısı Sistemi ve Bu Sistemin Davranışlar Üzerindeki Rolü”, **Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, C.7, S.2 (2003), s.260.

⁶ Demet ULUSOY, “Sosyalizasyon Süreci”, Der: Salih GÜNEY, **Yönetim ve Organizasyon**, (Nobel Ya., Ya. No. 265, Ankara: 2001) s.348.

⁷ Margaret PALMER-Beverly HYMAN (Çev. Vedat ÜNER), **Yönetimde Kadınlar**, (Rota Ya., Ya. No. 10, İstanbul: 1993), s.13,16.

⁸ Manuel CASTELLS (Çev. Asuman ERENDİL), **Kent, Sınıf, İktidar**, (Bilim ve Sanat Ya., İstanbul: 1997), s.35-40.

karmaşık bir gelişmişlik (sofistike) ve bilgi temelli bir yaratıcılık kazanmaktadır.⁹

Günümüz kadını, iç dünyasında yarattığı özgüvenle, yeni bir kimlik kazanma sürecinde ivme kazanmıştır. Yeni kadın kimliği, teslimiyetçi ve renksiz yaşama yerine, özgürlüğünü değerlendirebilme yeteneğindedir. Kadın, kadınsı nitelikler olarak gösterilen pasif, kişiliksiz bir kimlik bilincinin ötesinde, her türlü baskıya karşı çıkan, aktif, dinamik ve eşit haklara sahip bir kimlik bilinci geliştirmektedir.¹⁰

Feminist düşüncede, erkeklerle eşit haklara sahip olma arayışından, kadının erkeklerle eşit fakat farklı olmak istediğini vurgulayan anlayışa doğru bir geçiş yaşanmaktadır. Kadın, “patriarkal düzen”^{*} nedeniyle kamusal alana yansıtmadığı becerilerini ve kimlik bilincini, değişen rolleri/deneyimleri ile yeniden kazanmaktadır. Bu anlayış, kadın için zenginleştirici olduğu kadar sorunlu olmaktadır. Kadının kimliğinin ayrı olarak tanınması ve erkeklerden farklı bir güç olarak algılanması, bazı sorunları da beraberinde getirmektedir.¹¹

Sosyalleşme süreci boyunca erkeklerden farklı yönlendirilen, kendisini geliştirmesine fırsat verilmeyen kadının, bilgiden ve yaratıcılıktan yoksun olduğunu ileri sürmek haksızlık olacaktır. Kadının kamusal alanın dışında kalması sonucunda etkinlikler, oyunlar, sportif faaliyetler tekelleşmiş ve popüler kültür, kadın yaşamını yansıtmaz olmuştur. Kadının yaratıcılığını, önündeki fırsatların tarih boyunca değişimini ve yaşamı nasıl algıladığı/anlamlandırıldığını inceleyen araştırmalar, kadının geleneksel, edilgen, eve ait imgeler içinde düşündüğünü göstermektedir. Ancak kadının vizyonu, günümüzde hızla değişmektedir. Geçmişte sessiz olan ve erkek egemen düzenin içinde yer alan kadın, günümüzde kendini gerçekleştirme sürecinde hızla bilinçlenmekte; çalışma yaşamı, ev dışındaki bağlantıları ile edilgenlikten uzaklaşmaktadır.¹²

Kadın, fırsatlara ulaşmada erkekle eşit olduğunda, ekonomik bağımsızlık kazanabilmekte, kendini değerli hissedebilmektedir. Özgür olma ve talep etme yönünde geleceğe umutlu bakabilmektedir. Kişisel yaşam özgürlüğü ise otorite, güç, saygı ve kaynağa ulaşabilmeye ilişkindir. Bugün değer verildiği ve önemsendiği varsayılan kadının, toplumda eşit şansa/firsata

⁹ Anne SCOTT, “(In)forming Politics: Processes of Feminist Activism in the Information Age”, Sue JACKSON, “Networking Women: A History of Ideas, Issues and Developments in Women’s Studies in Britain”, **Women’s Studies International Forum**, Vol:24 (2001), s.418.

¹⁰ Aytunç ALTINDAL, **Türkiye’de Kadın**, (Anahtar Kitapları, İstanbul: 1991), s.116-118.

^{*} Patriarkal düzen; erkeğin üstünlüğünü vurgulayan, dolayısıyla erkek egemenliğinin kabul edildiği düzen.

¹¹ Yeşim ARAT, “Feminizm ve İslam: Kadın ve Aile Dergisinin Düşündürdükleri” Der: Şirin TEKELİ, **1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlık**, (İletişim Ya., Ya. No. 119, İstanbul: 1995), s.105.

¹² Lana RAKOW, “Popüler Kültüre Feminist Yaklaşımlar: Ataerki’nin Hakkını Teslim Etmek” Der: Süleyman İRVAN-Mutlu BİNARK, **Kadın ve Popüler Kültür**, (Ark Ya., Ya. No. 14, Ankara: 1995), s.18-23.

sahip olduğu söylenmekte, ancak çok az kadın bu şans ve fırsatlardan yararlanabilmektedir.¹³

Kadın ve erkeğin eşitliğinden söz etmek, onların birbirlerinin aynısı oldukları anlamına gelmemektedir. Eşitlik, farklılıkların kabul edilmesini benimsemekte ve kadının, kimliğinin bilinci ile varolmasını ifade etmektedir.¹⁴ Kadının farklılığının ve kimliğinin göz ardı edilmesi ise fırsat eşitsizliği yaratmaktadır. Fırsat eşitsizliği; eğitim görme, bağımsız hareket etme, karar verme ve kendini gerçekleştirme sürecinde değerlendirilmektedir.

Kadının eğitim düzeyi ve toplum içindeki konumu yükseldikçe, çalışma isteğine yönelik ekonomik nedenlere psikolojik nedenler de eklenmektedir. Öyle ki; kadın almış olduğu eğitimi değerlendirme, aile sınırları dışında sosyal ilişkiler geliştirme, monotonluktan uzaklaşma, değer yarattığını hissetme, tüketici olma yerine üretici bir konuma gelmeyi istemektedir.¹⁵

Tarımsal ekonomilerin hakim olduğu toplumlar, kadının bağımsız olmasını disiplinsizlikle eşdeğer görmekte; kadını baskı altında tutmada ve bağımsız hareket etmesini önlemede ısrar etmektedir. Bu düşünce kadın aleyhine bir eşitsizlik yaratmakta; kadının kendinin gerçekleştirmesini, bağımsız hareket etmesini ve karar vermesini güçleştirmektedir.¹⁶

1.3. Tarıma Dayalı Ekonomilerde Kadının Rolü ve Konumu

Tarımsal toplumlarda kadınlar daha belirgin bir şekilde geleneksel yaşam tarzı ve kültür değerleriyle kuşatılmaktadır. Ataerkil değer yargıları içinde çalışma hayatında yer almayacağı varsayılan kadına verilen eğitimin, “verimli olmayan yatırım” olduğuna ilişkin önyargı, kadını hem genel hem de mesleki eğitim sürecinden uzak tutmaktadır. Nüfusa oranla kısıtlı eğitim olanaklarından, eğitimle kazandıkları statüyü, ekonomik güce çevireceği düşünülen ve ailevi sorumlulukları kadınlara oranla az olan erkekler öncelikle yararlandırılmaktadır. Eğitim sürecinde sorun yaşayan kadın, niteliklerini tanıyamamakta; işgücüne katılım sürecinde yetenek ve becerilerini geliştirmek için çaba göstermekten vazgeçmektedir. Ailenin sosyo-ekonomik düzeyi ve kardeş sayısı da kız çocuğuna yönelik verilen eğitim kararını belirlemektedir. Kentli aile yapısına göre çok daha kalabalık nüfusu barındıran tarımsal yapıda, eğitim hakkı erkek çocuk için doğal bir hak iken, kadınlar için çok bir hak olarak görülmemektedir. Yerleşik önyargı ve tutumlara sahip, sıkı denetim/otoriteye itaat anlayışının hakim olduğu ataerkil aile yapısının geçerli olduğu tarımsal yapı içinde konumu/eğitimi önemsiz kadının, aileden bağımsız hareket etmesi mümkün görülmemektedir.

¹³ Catharine A. MACKINNON (Çev. Türkân YÖNEY, Sabir YÜCESOY), **Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru**, (Metis Ya., Ya. No. 15, İstanbul: 2003), s.247

¹⁴ Sylviane AGACINSKI, “Eşitiz, Çünkü Farklıyız”, **Milliyet Gazetesi**, (20 Kasım 1998), s.20.

¹⁵ Sabahat AVŞAR, Şule ÖZKAN, “Kadının Çalışma Hayatına İlişkin Görüşleri, Erzurum’da Bir Uygulama”, **İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Dergisi**, B-3, C.1-4 (1996), s.524

¹⁶ Ursula K. Le GUIN (Çev Deniz ERKSAN ve diğerleri), **Kadınlar Rüyaalar Ejderhalar**, (Metis Ya., İstanbul: 2002), s.26-27.

Tarımsal yapılarda, kadına ilişkin fırsat eşitsizliklerinden biri de karar verme sürecinde yaşanmaktadır. Sosyalleşme sürecinde erkek çocuk, ilişkilerinde ve yaşama dair vereceği kararlarda özgür bırakılırken kız çocuğa kısıtlamalar getirilmektedir. Dolayısıyla erkek, üstün olduğu inancını ve liderliği kimse ile paylaşmama düşüncesini içselleştirmekte; hızlı karar verebilen, topluluk önünde daha rahat konuşan ve mücadele etmeyi bilen bir kişilik, kadın ise daha pasif, kararlara uyan ve edilgen kişilik kazanmaktadır. Sosyalleşme sürecinde yaşanan eşitsizlik, kadını meslek seçimi ve çalışma alanı seçme sürecinde olumsuz etkilemektedir.

Kadına ilişkin cinsiyet rollerinin, ev içinde çalışma ve çocuğun/ailenin ihtiyaçlarını karşılama olduğunu benimseyen tarımsal toplumlarda, kadının ev dışında çalışmasına fırsat tanınmamaktadır. Ataerkil aile içinde, sosyalleşme sürecinde erkeklere göre pek önemsenmeyen kız çocukları, ev içinde denetim altında ve ailenin gereksinimlerini karşılamayı öğrenmek üzere yetiştirilmektedir. Kalıplaşmış değer yargıları içinde hareket eden, düşük sosyo-ekonomik yapıya sahip olan tarımsal toplumlarda kimliği göz ardı edilen kadın, çevresine bağımlı ve kuralları sorgusuz kabul eden pasif bireyler olarak yetişmektedir.

Cinsiyet faktörüne bağlı olarak kadınların iş yaşamında karşılaştıkları fırsat eşitsizliğine ilişkin sorunları temel olarak; (1) eğitim ve mesleki eğitimdeki eşitsizlik, (2) iş bulma ve yükseltilmede eşitsizlik, (3) ücretlendirmede eşitsizlik, (4) sosyal haklardan yararlanmada eşitsizlik.

Fırsat eşitliğine yönelik temel strateji; cinsiyete farklılık açısından yaklaşmaya, kadın ve erkeğin rollerine ilişkin kalıplaşmış değer yargılarının kaldırılmasına ilişkin olmalıdır. (TBMM Komisyon Raporu, 1998:102). Öyle ki, sosyal adalet sisteminin ve sağlıklı ekonominin temel göstergelerinden biri olarak kabul edilen fırsat eşitliği ve istihdam, birbirine bağlantılı değerlendirilmesi gereken bir sorundur. Dolayısıyla kadın işgücünü olumsuz etkileyen faktörleri ve kadının karşılaştığı baskıları önlemeye yönelik fırsat eşitliği sağlayan politikalar geliştirilmesi gerekmektedir.¹⁷

Farklılık düşüncesinin temelinde, bireylerin açıkça görülen sosyal pozisyonları ve/veya kişisel kategoriler (kadın-erkek) bulunmaktadır. Farklılık, hem hakimiyet yaratma hem de hakimiyete/baskıya karşı mücadele stratejilerinin bir parçası olmaktadır. Farklılık düşüncesinin, sınırlamalar ve hiyerarşik yapılanma önlenerek yeniden düzenlenmesi, kadının kimliğini baskılayan toplumsal değer yargıları ve bakış açılarını değiştirmektedir. Politik ve sosyo-kültürel değerlere bağlılığın yanlış algılanmasına neden olabileceği için farklılığın, doğru tanımlanması oldukça önemlidir. Özellikle kültürel değerlere bağlılık, kadının “manevi değerler ve gelenekler” içinde baskı altında yaşamasını haklı gösterme tehlikesi içermektedir.¹⁸ Kadını

¹⁷ Zeki ERDUT, “Avrupa Birliği’nde Çalışan Kadınların Hakları”, **Prof. Dr. Nusret Ekin’e Armağan**, (Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası Ya., Ya. No. 38, Ankara: 2000), s.358.

¹⁸ Floya ANTHIAS, “Beyond Feminism and Multiculturalism: Locating Difference and the Politics of Location”, **Women’s Studies International Forum**, Vol:25 (2002), s.277

sistem dışında bırakan yerleşik değer yargıları ve bakış açıları, kadının kimlik bilinci, davranış kalıpları, algılama düzeyi ve cinsiyet rollerine ilişkin olarak değerlendirilebilir.

Birey, tepki gösterdiği, koruduğu, değiştirdiği ya da yeniden şekillendirdiği toplumsal koşulların ürünüdür, dolayısıyla kimlik bilinci, birey ve toplum arasındaki ilişkiye dayanmaktadır. Kimlik arayışı içinde, konumunu ve cinsiyet rollerinin değişmezliğini sorgulayan kadın, feminist olmakla suçlanmaktadır. Öyle ki, kadın, yaşam koşullarını, kültürel değerleri ve haklarını sorgulamaya başladığında “farklı olma”nın getirdiği zorluklarla mücadele etmek zorundadır. Ayrıca, kadın haklarının çoğu “kazanılmış” haklar değil, “verilmiş” nitelikte haklar olduğu için, gerçek anlamda demokratik hak/özgürlükten söz edilmemekte, kadın, kimliğinin farkında olmadan yaşamaktadır.

Kadın, öncelikli sorumluluğunun ailesi ve çocuğu olduğu yönünde sosyalleştirilmekte, verilen bu mesajlar kadının gelecek tasvirinde kendini “iyi bir eş, ev hanımı, anne” olarak görmesine neden olmaktadır. Kadın, ailevi sorunların nedenini, aile dışında çalışması ve ailesini ihmal etmesi olarak görmektedir. Ailevi sorumlulukları fazla olan ve toplumsal baskı altında kalan kadın, aile dışında çalışmayı ikincil sorumluluk olarak algılamaktadır. Cinsiyetle ilgili önyargılar ve rol beklentileri, kadının kariyer sürecinde sorun yaşamasına neden olmaktadır. Kadının kendini geliştirme çabası olumsuz değerlendirilmekte, öncelikli görevinin eşi/çocukları için hizmet ve fedakarlık olduğu düşünülmektedir. Hatta, kadının toplumsal rolünün ev hayatı ile iş hayatında denge kurmak zorunda olması, onları annelik ve eşlik rolünün bir uzantısı gibi görülen öğretmenlik, hemşirelik ve sekreterlik gibi feminen mesleklere yöneltmiştir. Kadınların, çalışma yaşamı içinde yer almadığı için egemenlik ilişkileri içinde edilgen taraf oldukları tezi yerine, sistem dışında bırakıldıkları için çalışma yaşamına düşük statülerde katıldıkları tezini savunmak daha anlamlı olmaktadır.¹⁹

Tarımsal toplumlar, kadının cinsiyet rolleri niteliklerini; pasiflik, bağımlılık, şefkat, empati, uzlaşma, duygusallık, duyarlılık ve yardımseverlik olarak ifade ederken, erkeğin cinsiyet rolleri niteliklerini; aktiflik, bağımsızlık, denetleme, üstünlük yaratma, hırs, bireysellik ve rekabet etme olarak belirlemektedir.²⁰ Ancak, günümüzde kadına yönelik belirlenen cinsiyet rolleri ile kadının gelişen kimlik bilinci çelişmekte ve bu çelişki kadının kendisi/çevresi ile çatışma yaşamasına neden olmaktadır.

Kalıplaşmış önyargı ve tutumlar, kadın ile erkek arasındaki farklılıkları yanlış, abartılı bir biçimde yansıtmakta; bireylerde olumsuz beklentilere yol açmaktadır. Önyargı ve tutumların yarattığı olumsuz beklentiler; düşünce ve yargılar üzerinde etkili olmaktadır. Birey, genellikle önyargı ve tutumlarının farkındadır ancak bunları bir noktaya kadar kontrol

¹⁹ Meral AKKENT, “Gerekli Bir Düzeltme” Der: Şirin TEKELİ, **1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**, (İletişim Ya., Ya. No. 119, İstanbul: 1995), s.10.

²⁰ Demet BACACI VAROĞLU, “Örgütsel Yaşamda Toplumsal Cinsiyet Rollerini” Der: Salih GÜNEY, **Yönetim ve Organizasyon**, (Nobel Ya., Ya. No. 265, Ankara: 2001), s.324.

edebilmektedir. Farkındalığa rağmen bireyin algıları, belirsiz durumlarda önyargıların etkisi altında kalmakta ve ciddi yanlışlara yol açabilmektedir.²¹

“Kadının yeri evi, görevi ise çocuğunun bakımı olmalı” önyargısı birçok toplumda geçerliliğini korumaktadır. Kadının karar verme sürecinde izlediği paylaşımcı ve katılımcı tutum nedeniyle onun önemli ve radikal kararlar alamayacağına, duygusal olması nedeniyle mantıklı düşünemeyeceğine, tarafsız olamayacağına dolayısıyla başarılı olamayacağına inanılmaktadır.²²

Kadın ve aile ilişkisine yönelik önyargılar halen devam etmektedir. Eğitim gören kadın sayısının hızla artması, kadının çalışma yaşamında hissedilmesi, kadının kendi dünyasını genişletmesi, yeni ekonomik ve toplumsal kazanımlar elde etmesi, kimlik ve kişilik arayışının aileyi olumsuz etkileyeceği düşünülmektedir. Oysa, kendisine duygusal ve ruhsal tatmin sağlayan kadın, kendisine ve topluma değer yaratmayı sürdürmektedir.

Kadının bağımsız hareket edebilmesi, ailenin temel yapısının demokratikleşmesi ile mümkün olmaktadır. Zamanını ve enerjisini ailenin gereksinimlerini karşılama sürecinde harcayan kadın, kişisel gereksinim ve hedeflerini açıkça belirlememekte, kararlı davranmamaktadır. Belirsizlik ve kararsızlık ise, kadının, kendi yaşamı üzerinde denetim kurmasını ve bağımsızlık arzusunu gerçekleştirmesini engellemektedir.

Kadın, çalışma yaşamında daha aktif olmasına rağmen aile içindeki rolleri pek değişmemektedir. Kadın, evin düzeninin sağlanmasından, çocukların bakımından sorumlu tutulmakta, her yönden eşine destek olması ve fedakar davranması beklenmektedir. Aynı zamanda kadının, aile ve toplum içindeki konumu/değeri erkekler tarafından yeterince anlaşılmasında dolayısıyla hem evde hem de dışarıda oldukça yorulan kadın yeterli düzeyde destek görmemektedir.²³

Ailenin ve çocuğun sorumluluğunu kadına veren toplum, evin temel gereksinimlerini paylaşma sorumluluğu açısından erkeğin dışarıda çalışmasını yeterli görmekte, evin içindeki işlerden ve çocuk bakımından erkeği sorumlu tutmamaktadır. Kalıplaşmış cinsiyet rolleri nedeniyle erkek, babalık sorumluluğunu gerektiği gibi yerine getirmemekte ve yaşam sorumluluğu paylaşmada tam bir uzlaşma sağlanamamaktadır. Aile, iş ve toplum içinde gelişen hak ve sorumlulukların eşit olmayan paylaşımı, kadının daha fazla baskı ve rol çatışması yaşamasına neden olmaktadır.

Geçmişteki yetiştirilme tarzlarında aktif olmak yerine izleyici olması gerektiği vurgulanan kadın, günümüzde özgüven kazanmaya ve potansiyelini keşfetmeye başlamıştır. Günümüzde kadın dünyaya ilişkin geniş bir

²¹ Çiğdem KAĞITÇIBAŞI, **Yeni İnsan ve İnsanlar**, (Evrin Ya., Ya. No. 52, İstanbul: 1999), s.251-252.

²² Serap ÇABUK-Azmi YALÇIN, “Üst Düzey Kadın Yöneticilerin Karşılaştıkları Sorunların Tespit ve Analizine Yönelik Bir Alan Çalışması”, **Çukurova Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi**, C:5, S:1 (1995), s.40

²³ Emel DOĞRAMACI, **Women in Turkey and the New Millennium**, (Atatürk Araştırma Merkezi Ya., Ya. No. 323.34, Ankara: 2000), s.170.

perspektif kazanma, kimlik bilinci geliştirme ve toplumda saygınlık elde etme isteği duymaktadır.²⁴

2. TARIMDA KADINLARIN ÇALIŞMA KOŞULLARI VE SORUNLARI

Tarımsal yapının hakim olduğu çalışma ortamında, kadınların, büyük bir oranda hem aile işçisi, hem de aile hizmetlerinin (ev işleri, temizlik, bakım, vs.) doğal yürütücüsü konumunda olduğunu ifade etmiştik. Bu yapı kadınlar için olağan dışı bir çalışma ortamı sunmakta ve çeşitli fiziksel ve ruhsal sorunlar üretmektedir.

2.1. Kadınlar Yoğun Bir Çalışma Ortamı İçindedir

Kadınlar, tarımsal yapının hakim olduğu bir çalışma ortamında kentsel kadının yaşam koşullarından oldukça farklı bir iş yükü ve sorumluluk içindedir. Kentsel yaşamda kadının, ister ücretli olsun isterse ev hanımı olsun, iş yükü ve sorumluluk alanları tarımsal yapıda çalışan kadına göre daha belirgindir. Kentsel yaşamda kadın eğer çalışmıyorsa muhtemelen ev hanımıdır ve günlük yapacağı işler gün içinde belirlidir ve bunları belirli bir program çerçevesinde sürdürmektedir. Ücretli işçi olarak çalışan kentli kadın işçinin sorumlulukları daha yoğun olmakla birlikte, daha belirgin ve programlıdır. Ne var ki, tarımsal istihdamda kadınların sorumlulukları, sınırları tam olarak çizilemeyecek kadar farklı, düzensiz ve yoğundur. Bir gün içinde, birbirinden nitelik olarak çok sayıda farklı nitelikte, farklı sürelerde ve farklı yoğunlukta iş yapmaktadır. Neredeyse uyku zamanının dışında sürekli olarak çalışmaktadır. Bu durum, kadınların tükenmişlik, mutsuzluk ve yorgunluk içinde bulunmalarına neden olmaktadır. Yoğunluk, yalnızca fiziksel çaba gerektiren bir faaliyet olması değil, aynı zamanda işlerin düzensiz, süreksiz ve farklılık göstermesinden de kaynaklanmaktadır. Ev hizmetleri ile tarımsal faaliyetlerin birlikte yapılmak zorunda olması ve bunların iç içe geçmiş, birbirinden ayrılmayan bir ortamda yapılması, kadın üzerinde bir yığınlık, psikolojik bir baskı oluşturmaya neden olmaktadır.

2.2. Kadınlar Başkaları İçin Yaşamaktadır

Tarıma dayalı ekonomiler içinde yetişen kadın, çevresindekilerin yaşamını kolaylaştırmaya; eşine, çocuğuna, çevresine destek olmaya çalışırken, kendini sevmeyi/değer vermeyi ve yaşamının merkezine kendisini koymayı unutmaktadır. Kadın, yaşanan çatışmaların ilişkilere zarar verdiğini düşünmekte; çevresindekilerle anlaşmazlığa düşmekten, onların desteğini ve sevgisini kaybetmekten çekinmektedir. Kadın aynı zamanda çevresindekiler tarafından onaylanmak, sevmek/beğenilmek ve önemsenmek istemektedir. Bu anlayış ve isteğin yanısıra kendisine yeterince değer vermeyen kadının sıklıkla ödün verdiği görülmektedir.

Kadının sosyalleşme sürecindeki oyun oynama anlayışını, yaşamına taşıdığı görülmektedir. Kazanmaktan çok dostluklara önem veren, uzun

²⁴ PALMER,-HYMAN s.104-105.

dönemli ilişkiler geliştirmesi gerektiğini düşünen kadının çatışmadan kaçındığı ve ödün verdiği gözlenmektedir.

Oysa ki çatışmayı, farklı kişiliklerin bir arada yaşamasının doğal bir sonucu olarak kabul etmek gerekmektedir. Kadının, anlaşma zemini yaratmak için ödün vermesi, çevresindekilerin kendisini zaafı olan ve duygusal davranan kişilik olarak görme önyargıları ve bahaneleri ileri sürülmesine fırsat yaratmaktadır.²⁵ Kadının kendine değer vermesi, birçok kültürde beğenilmeyen bir özellik olarak görülmekte; pasiflikle özdeşleştirilen kadınlık; hakkını savunmayla, bağımsızlıkla, kendine güven, kendine değer verme ile değil, itaatle, otoriteye tâbi olmayla, kendini çevresi için feda etmeyle özdeşleştirilmektedir.²⁶

2.3. Kadın Davranışlarının Temeli Toplumsal Normlar Tarafından Kodlanmaktadır

Tarıma dayalı ekonomilerde kadın, toplumsal değerler yönünde hareket etmekte; duygularını, gereksinimlerini, görüşlerini dile getirmemektedir. Kadın olumsuz duygularını, kadın kimliğine ilişkin “toplumsal değerlere uygun, uzlaşmacı, uslu, hoşgörülü, sabırlı” bir tavırla bastırmakta; gerginlik yaratmamak için düşüncelerinden, değerlerinden ödün vermektedir. Ancak bu engellenmişlik kadını gittikçe bunaltmakta, duygusal ve ruhsal yaralanmalara neden olmaktadır. Çevresi ile ilişkilerindeki ahengi bozmamak için ödün veren kadın, kendi içinde çatışma yaşamakta, duygu ve düşüncelerini ifade edemediği için kendisini suçlamakta, özgüvenini/özsaygısını yitirmektedir. Kadının hissettiği ancak açıkça ifade etmediği duyguları, sağlıksız bir çıkış yolu bulmakta, bir süre sonra sağlık sorunlarına neden olmaktadır.²⁷

2.4. Kadına Yüklenen Sorumluluklar Kadınların Fizyolojik ve Ruhsal Sağlıkını Bozmaktadır

Kadının, başarısızlıkla suçlanma ve eleştirilme korkusu yaşaması, onun hatalara daha fazla odaklanmasına neden olmaktadır. Duygularının ve çevresindekilerin düşüncelerinin etkisinde kalan kadın, hataları karşısında kendisini, daha dikkatli olmadığı için sürekli suçlamakta ve kolaylıkla affetmemektedir. Ayrıca yaşanan endişe, huzursuzluk ve hata yapma korkusu, kadının ayrıntılara daha fazla odaklanmasına, basit sorunları bile büyütürken çevresindekileri ve kendisini huzursuz etmesine neden olmaktadır. Kadın, her şeye önem vermekte, dolayısıyla yaşamında gereksiz ayrıntılarla bile çok fazla ilgilenmektedir. Kadının duyduğu aşırı sorumluluk ise, onun hata yapmamak için daha yoğun biçimde çalışmasına, mükemmellik arayışı içinde olmasına neden olmakta, ancak mükemmellik anlayışı, kadının fiziksel ve ruhsal sağlık sorunları yaşama riskini de artırmaktadır.

²⁵ Reha Oğuz TÜRKKAN, **İkna ve Uzlaşma Sanatı**, (Hayat Ya., Ya. No. 18, İstanbul: 1998), s.135.

²⁶ Nathaniel BRANDEN (Çev. H. Betül ÇELİK), **Kadının Özgüveni**, (Sistem Ya., Ya. No. 333, İstanbul: 2002), s.10.

²⁷ Mariela SARTORIUS (Çev. Şebnem CAN ERENDOR), **Kadınlarda Duygusal Zekâ**, (Varlık Ya., Ya. No. 561, İstanbul: 1999), s.56-57.

Geçmiş bir davranışından veya hatasından dolayı içinde yaşadığı anda suçluluk duyan kadının aynı zamanda geleceğe yönelik değerlendirmelerinde ve kontrolü dışında değişen faktörlere ilişkin endişe yaşaması, etkili zaman yönetimi gerçekleştirememesine neden olmaktadır. Endişe, “şimdi” ile mücadele etme çabalarını yok etmekte; kadında psikolojik gerginlik yaratmaktadır. Sürecin devam etmesi durumunda kadın; ülser, yüksek tansiyon, baş ağrısı, kalp rahatsızlıkları gibi stres kaynaklı sorunlar yaşamaktadır. Endişe ve tedirginlik, kadının hayatı dolu dolu yaşayamamasına; aktif, dinamik, girişken bir kişilik yerine pasif, sinik ve gergin bir kişilik sergilemesine neden olmaktadır.

Sürekli endişe yaşayan kadın, olumsuz düşünmeye başlamakta; bu olumsuz düşünceler davranışlarında değişikliğe neden olmakta, çevresi ile ilişkilerini bozmaktadır. Kadının yaşadığı olumsuz düşünceleri geçmiş gibi algılaması çevresindekilere ve olaylara bakış açısını değiştirmektedir. Kendisini bir yenilgi içinde hisseden kadın, mücadele etmekten vazgeçmektedir. Endişe yaşayan kadın, mükemmel olamayacağını düşündüğü zaman vazgeçmekte, yaşadığı geçici sorunları genelleştirmekte, kendini suçlamakta ve başarılarını göz ardı etmektedir.²⁸

Kadının duygusallığı çevresince suistimal edilebilmektedir. Sözelimi kadın, çevresindekilerin tavırlarından ve ses tonundan etkilenmekte, yanındaki birinin mutsuzluğu onun neşesini kaçırmakta, ailesinden birinin hasta olması onun işine konsantre olamamasına neden olmakta, karşısındakinin duygusal baskıları suçluluk hissetmesine neden olmaktadır. Suçluluk hisseden kadın sorunun kendisinden kaynaklandığını, sorumluluğun kendisine ait olduğunu düşünmekte, bu nedenle vicdan azabı yaşamaktadır. Yaşadığı pişmanlık, utanma ve güvensizlik, duygularına, ruhuna ve bedenine sürekli eziyet etmektedir. Kadının bu durumlarda aklını duygularının üzerinde tutması, olayları bilinçli olarak algılaması gerekmektedir. Çünkü duygularını kontrol edemediğinde sağlıklı düşünüp, karar verememektedir.

2.5. Kadın Kendisinden İstenilen, Hatta Beklenen Davranışlara Karşı Eğitimlidir

Kadın, gereksinimlerini, isteklerini ve değerlerini keşfedip kendini açık ve net bir biçimde tanımlayamaması nedeniyle diğerlerine hayır diyememekte; zamanını ve enerjisini doğru kullanamamaktadır. “Evet” demenin daha kolay ve olumlu ifadeler taşıması nedeniyle kadın, “hayır” demek isterken “evet” demektedir. Kadının işlerini organize edebilmesi, kendisi için öncelikli ve önemli olmayan işlere hayır demesi ile mümkündür. Hayır diyememek, kadının kendisinin yapması gereken seçimlerini başkasının yapmasına izin vermektir. “Hayır” diyemeyen kadın, gündemini diğerlerinin istek ve beklentileri ile doldurmakta; kendisinin yapması gereken şeylere yeterince vakit ayıramamakta, yaşamının kontrolünü kaybetmekte, diğerlerinin yaşamını kolaylaştırırken kendi yaşamını güçleştirmektedir.

²⁸ Frank TALLIS (Osman Cem ÖNERTOY), **Kaygıları Aşmak**, (Sistem Ya., Ya. No. 406, İstanbul: 2003), s.80-87.

Kadının hayır diyememesi, yaşam dengesi kurmasını oldukça güçleştirmekte, daha yoğun baskı yaşamasına neden olmaktadır. Tarıma dayalı ekonomilerde sosyalleşme süreci boyunca kadının kendisine karşı sorumlu ve duyarlı olması gerektiği vurgulanmamakta dolayısıyla kadın, kimliğinin farkına varamamakta, edilgen bir kişilik kazanmaktadır. Kadının, kimliğinin farkına varması ve bilinçlenmesi ile kültürel kimliğin yarattığı edilgen kadın imajı değişecektir. Toplumsal bilincin ise kadının, dayatmalara ve kalıplara “hayır” diyebildiği düzeyde mümkün olduğu söylenebilir.

3.TÜRKİYE’DE TARIMSAL İSTİHDAM VE KADIN EMEĞİ

Ekonomik literatürde “çalışma” denilince, bir cinsiyet ayırımı yapılmaksızın kadın ve erkeğin işgücüne katılarak istihdamı anlaşılır. Ne var ki, “kadınların çalışması” denildiğinde kavramın biraz daha genişletilmesi gerekmektedir. İşgücü ve istihdama katılarak emek arzının bir parçası olan kadının emek ve çaba gerektiren faaliyetleri, emek piyasası kavramının dışında da sosyal sorumlulukların yüklediği ağır bir çalışma faaliyetidir. Ev işleri kapsamındaki temizlik ve bakım hizmetleri, kışlık gıda üretimi, aile ekonomisi ve ihtiyaçları için giyim eşyası üretimi (örgü, dikiş vs.), çocuk, yaşlı, hasta bakımı vb. işler genellikle evde yapıldıkları zaman ücrete konu olmazken, aynı faaliyetler başkaları için yapıldığı zaman, parasal bir değer ifade etmektedir. Çalışma hayatının her aşamasında kadınlar doğrudan ya da dolaylı olarak bulunmaktadır. Ekonomik dönüşüm ve kentleşme olgusu ile kadınların sosyal ve ekonomik rollerinde belirgin değişimler yaşanmıştır. Kadınların sorumluluk ve rolleri, farklı sosyo-ekonomik ortamlar için farklı nitelikler göstermektedir. Kent kadını ile kırdaki yaşayan kadınların rollerinde zaman içinde değişim yaşanmış, kentte yaşayan kadınların işgücüne katılan ile katılmayanları arasında da önemli farklılıklar oluşmuştur. Diğer taraftan, yaşamını kırsal kesimde (köy ya da tarımsal niteliği belirgin ekonomik yapılarda) sürdürmek zorunda kalan kadınlar, yalnızca aile içindeki sosyal sorumluluklarıyla sınırlı kalmayıp, ekonomik hayatta da üretime katılmak zorundadır. Kentte, ev hanımı ya da işgücü olan kadınlar, tarımda yaşayan kadınların neredeyse tamamı ücretsiz aile işçisi konumundadır.

Tarımsal yapılarda kadın günlük sosyal ve ekonomik hayatın neredeyse bütün sürecinde birincil ya da ikincil roller üstlenmektedir. Kadın, sabahın erken saatinde kalkarak, ev işleri, çocukların bakımı, ahırındaki hayvanların bakımını tamamlar, öğle ve akşam yemeklerini hazırlar, gün içinde rutin üretim faaliyetlerine de (bağ bahçe işleri, el sanatları dokumacılığı vs) katılır, akşam olunca da yine ev hizmetlerini yürütür. Hatta, bu üretim faaliyetlerinin önemli bir kısmını tek başına yürütür. Yılın hemen her günü birbirinin aynısıdır tarım toplumunda yaşayan kadınlar için. Çoğu kere yaşadığı fizyolojik ya da psikolojik rahatsızlığının farkında bile değildir. Kentli kadının en çok karşılaştığı kişilik bozukluğu ve strese bağlı depresif rahatsızlıklar kırsal kadında yok denecek kadar azdır. Acaba, çok mu mutludur burada yaşayan kadınlar? Buradaki kadınlar o kadar yoğun bir fiziksel baskı ve yorgunluk içindedirler ki, çoğu ileri yaşlara kadar yaşadıkları ruhsal hastalıkların farkında bile olmazlar. Ne zaman ki, yaşlılık belirtileri ortaya çıktıktan sonra yaşadıkları hastalıklar için sağlık birimlerine

girenlen o zaman önemli psikolojik ve fizyolojik rahatsızlıklarının bulunduğunu fark ederler.

Gelişmiş ülkelerde tarımın toplam istihdam içindeki payı %3-5'ler düzeyinde iken, Türkiye'de bu oran ancak 30'ların biraz altına inebilmiştir.

Tablo 1: Türkiye'de İstihdamın Sektörel Dağılımı

Yıllar	Tarım	Sanayi	İnşaat	Hizmetler
2000	36,1	17,7	6,3	40,1
2001	37,6	17,5	5,2	39,7
2002	34,9	18,5	4,5	42,1
2003	33,9	18,2	4,6	43,4
2004	34,0	18,3	4,7	43,0
2005	29,5	19,4	5,3	45,8
2006*	29,2	19,5	5,9	45,3

* 2006 yılı verileri Ekim dönemine aittir.

Kaynak: Hazine Verileri, hazine.gov.tr/stat/egosterge/III-Istihdam/ (Erişim: 10.02.2007)

Tablodan da görüldüğü gibi, tarım, hizmetler sektöründen sonra, ekonomide en çok istihdam sağlayan sektör konumundadır. Sektörel payda gözle görülür bir azalma yaşanmasına karşın yakın gelecekte tarımın istihdamdaki payının önemli bir oranda kalacağı açıktır. Ayrıca, tarım kesiminin diğer bir özelliği de, küçük aile işletmesine dayanan bir yapı göstermesidir. Bu oranın büyük çoğunluğu kendi hesabına çalışanlar ile önemli bir kısmını kadınlardan oluştuğu ücretsiz aile işçileridir.²⁹ Toplam istihdam içinde tarımda çalışan erkeklerin oranı %26 lar düzeyinde iken kadınların payı ise %60'lar düzeyindedir. Bu rakamlar, tarımsal üretim ve istihdamda kadınların önemli bir yerinin olduğunu göstermektedir.³⁰ Toplam işgücünün ve istihdamın içindeki tarımın payının bu denli yüksek olması aslında ülkemizdeki istihdamdaki yapısal dönüşümün yeterince gerçekleşmediğini göstermektedir.

Tablo 2: Türkiye'de Kadınların İş gücüne Katılma Oranları

Yıllar	Genel			Erkek			Kadın		
	Türkiye	Kent	Kır	Türkiye	Kent	Kır	Türkiye	Kent	Kır
1990	56,6	47,2	66,9	79,7	76,8	83,0	34,1	17,0	52,0
1995	54,1	45,2	65,8	77,8	82,6	82,6	30,9	16,8	49,3
2000	49,9	44,1	58,7	73,7	70,9	77,9	26,6	17,2	40,2
2001	49,8	44,0	58,7	72,9	70,6	76,4	27,1	17,4	41,7
2002	49,6	44,4	57,6	71,6	69,8	74,5	27,9	19,1	41,4
2003	48,3	43,8	55,5	70,4	68,9	72,9	26,6	18,5	39,0
2004	48,7	44,5	55,4	72,3	70,8	74,7	25,4	18,3	36,7
2005	48,3	45,5	53,1	72,2	71,5	73,5	24,8	19,3	33,7
2006	48,4	45,8	53,1	72,0	70,9	73,8	25,3	20,5	33,5

Kaynak:TÜİK-HHİA veri tabanı,([tuik.gov.tr/ isgucu/IsdurumuaRapor.do](http://tuik.gov.tr/isgucu/IsdurumuaRapor.do), Erişim:11.02.2006), 2006 verileri Ekim Dönemine ilişkindir.

²⁹ TÜSİAD, **Türkiye'de İşgücü Piyasası ve İşsizlik**, (İstanbul:2002), s.18.

³⁰ TÜSİAD, s.67.

Türkiye'deki işgücüne katılma oranlarının yer aldığı tabloya göre, genel olarak işgücüne katılma oranları yıllar itibariyle bir düşüş içinde yer almaktadır. Kadınlar erkeklere göre daha düşük oranlarda işgücüne katılım sergilemektedirler. Kadınların işgücüne katılması konusundaki söylenebilecek tek olumlu verinin, kentsel genel işgücünün azalma eğiliminden artış eğilimine dönmesi, bunun da nedeninin kadınların işgücüne katılma oranlarındaki artıştan kaynaklanmasıdır. Zira, erkeklerin kentsel işgücüne katılma oranları 2000 yılından itibaren gerileme eğilimi sergilerken aynı dönemde kadınların işgücüne katılma oranlarında artış trendi gözlemlenmektedir. Ne var ki, bu görüntü yıllara göre yapılan bir değerlendirmedir. yoksa diğer ülkeler ile karşılaştırıldığında, gerek genel işgücüne katılma oranları gerekse, kadınların işgücüne katılma oranları açısından oldukça olumsuz bir durum söz konusudur. Diğer taraftan kadınlar kırsal kesimde kentsel kesimden daha yüksek bir oranda işgücüne katılmaktadır. Bunun başlıca nedeni ise, kadınların kırsal kesimde ücretsiz aile işçisi olarak emek piyasasında yer alıyor olmalıdır.

Kadınların işgücüne katılım oranını etkileyen bir çok faktör bulunmaktadır. Bu faktörler:³¹

- Küçük çocukların bakımı,
- Kadının eğitim düzeyinin düşüklüğü,
- Piyasa koşullarının elverişli olmayışı,
- Kısmi çalışma olanaklarının sağlanamaması,
- Çalışmayla ilgili yasal mevzuattaki eksiklikler,

-Kadının çalışması ile ilgili gelenek ve göreneklerin değişim hızının kadın lehine yavaş seyretmesidir. 1998 yılında yapılan bir anket çalışmasına göre kadınların %52'sinin kendi dışından kaynaklanan ailevi nedenlerle ve %28'inin de yine kendi dışından kaynaklanan nedenlerden dolayı işten ayrıldıkları saptanmıştır.

4. UYGULAMA: ÇALIŞMA HAYATINDA TARIMDA KADIN VE SORUNLARI KONUSUNDA AĞLASUN İLÇESİ ÖRNEĞİ

4.1. Araştırmanın Amacı ve Varsayımlar

Çalışmanın amacı, tarımda çalışan kadının üstlenmiş olduğu kalıplaşmış roller, iş yoğunluğunun ortaya çıkardığı sorunlar, yoğunluk ve yorgunluk, bıkkınlık, kadının kimlik arayışı, iş aile çatışması açısından içinde bulunduğu psiko-sosyal durumun ortaya konulmasına yönelik bir saha araştırmasıdır. Temel varsayımlar;

³¹ KÜÇÜKKALAY, Mesud, "Türkiye'de Planlı Dönemde Kadın Nüfusu ve Kadın İşgücü İstihdamındaki Gelişmeler", **Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Sayı: 3, 1998, s: 39.

- Fırsat eşitsizliği, kadınların toplumda geri planda kalmasına neden olmaktadır,
- Yerleşik değer yargıları ve bakış açıları, kadının kimlik kazanmasında belirleyici olmakta ve kimlik kazanmasını güçleştirmektedir,
- Kadının yaşadığı sorunların birçoğu ailevi faktörlerden kaynaklanmaktadır,
- Aile içindeki sorumluluklarından yalnızca aile içi emeği değil, çalışma yaşamı içindeki aktif emeği de görmezlikten gelmektedir,
- Geleceğe yönelik herhangi bir güvencesi olmayan kadın, sürekli endişe ve tedirginlik yaşamaktadır,
- Kadının yaşadığı hayal kırıklığı/çaresizlik ailesine ve yaşama yönelik tutumlarını olumsuz etkilemektedir.

4.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma verileri, Burdur ilinin bir ilçesi olan Ağlasun'da yaşayan; ev işlerinin yanında tarım ve/veya hayvancılıkla uğraşan, halı dokuyan ya da bir işletmede çalışan 15-65 yaş arası kadınlara yüz yüze anket tekniği uygulanarak elde edilmiştir. Yüz yüze anket tekniği uygulayarak hem kadınların yöneltilen anket sorularını doğru anlamaları sağlanmış hem de gözlem yapılarak kadınlara yönelik daha sağlıklı veriler elde edilmiştir.

Araştırmanın anakütlesini oluşturan 15-65 yaş arası kadın sayısı 1305'dir. Araştırmanın 0,95 güven aralığında örneklem büyüklüğü 140 kadın olarak belirlenmiştir. Araştırmanın amacı çerçevesinde geliştirilen anket formu Ağlasun'da yaşayan ve araştırmanın kapsamı içinde olan kadınlar içerisinde tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen 117 kadınla görüşülerek doldurulmuştur. Anket verilerini değerlendirme sürecinde 16 anket değerlendirmeye alınmamış ve çalışma 101 anket verisi analiz edilerek sonuçlandırılmıştır.

4.3. Verilerin Analizi ve Bulgular

Tarıma dayalı ekonomilerde kadınların çalışma koşullarını, sorunlarını ve toplumsal konumunu belirlemeye yönelik yapılan çalışma kapsamında elde edilen veriler SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlar ve yorumları aşağıdaki gibidir:

Öncelikle, kadınların elde ettikleri gelir ve uğraştıkları alanların, kendilerini değer yaratan, güçlü kişiler olarak hissettirip hissettirmediği ve yaptıkları işi yorucu bulup bulmadıkları iki yönlü MANOVA ile test edilmiştir. Kadınların gelir durumları üç, çalışma alanları ise dört grupta değerlendirilmiştir.

Tablo 3: Bağımsız ve Bağımlı Değişkenler

BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLER	
Gelir Değişkeni	
1	1- 250
2	251- 500
3	501-daha fazla
Alan Değişkeni	
1	Hayvancılık (evde hayvan bakıcılığı)
2	Tarımsal işler
3	Halı dokumacılığı
4	İşletmelerde ücretli çalışma
BAĞIMLI DEĞİŞKENLER	
1	Kendimi birçok işi yapabilecek kadar güçlü hissederim.
2	Yaptığım iş sayesinde evimde/çevremde değer yarattığıma inanırım.
3	Yaptığım işin yorucu olduğunu düşünürüm.

Kadınların gelir durumları ve uğraştıkları alanlar, analizin bağımsız değişkenlerini oluşturmaktadır. Bağımlı değişkenler için 5'li Likert Ölçeği (asla, nadiren, bazen, genellikle, her zaman) kullanılmıştır. Analizin bağımlı değişkenleri şunlardır:

Analiz sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır:

1. Kovaryans matrislerinin eşitliğini test eden Box's M tablosundaki Sig. Değeri 0.05'ten büyük olduğu için kovaryans matrislerinin eşit olduğu sonucuna ulaşılır.

Tablo 4: Gruplar ve Örneklem Büyüklüğü

Between-Subjects Factors		
		N
gelir	1,00	30
	2,00	37
	3,00	34
ALAN	1,00	27
	2,00	25
	3,00	24
	4,00	25

Box's Test of Equality of Covariance Matrices^a

Box's M	40,254
F	,702
df1	42
df2	5623
Sig.	,926

Gruplardaki örneklem sayıları birbirine ne kadar yakın olursa varyans analizi o kadar sağlıklı sonuçlar verecektir. **Sig. Değeri 0.05'ten büyük olması gruplardaki örneklem sayılarının birbirine yakın olduğunu** dolayısıyla varyans analizinin temel varsayımının sağlandığını göstermektedir.

2. Levene's Test of Equality of Error Variances tablosuna göre her bir bağımlı değişkenin bağımsız değişkenlerdeki gruplara göre varyans eşitliği sağlanmıştır.

Tablo 5: Varyans Eşitliği

Levene's Test of Equality of Error Variances^a

	F	df1	df2	Sig.
DEGER	1,739	11	89	,077
YORUCU	1,648	11	89	,099
GÜCLÜ	1,160	11	89	,326

Bağımlı değişkenler incelendiğinde “kendimi güçlü hissedirim” bağımlı değişkeninin varyans eşitliğinin sağlanması diğer bağımlı değişkenlere göre daha anlamlıdır. Dolayısıyla her üç bağımlı değişken için de varyans eşitliği sağlanmış olması (Sig. 0,05'ten büyüktür) elde edilecek sonuçların güvenilir olduğu anlamına gelmektedir. “Kendimi güçlü hissedirim” değişkeni ile ilgili elde edilen sonuçların daha sağlıklı olduğunu göstermektedir.

3. Wilks' Lambda Testi Sonuçlarına göre hem gelir değişkeninin hem de alan değişkeninin bağımlı değişkenler üzerindeki etkileri anlamlı çıkmıştır.

Aşağıdaki tabloda Wilks' Lambda testinin sonuçları değerlendirilmiştir. Tablodaki Sig. sütunundaki değerlerin tamamı 0.05'ten küçüktür. Bunun anlamı, hem gelir değişkeninin hem de alan değişkeninin bağımlı değişkenler üzerindeki etkileri anlamlıdır. Eta Squared sütunu incelendiğinde Wilks' Lambda testine göre gelirin değeri 0,551; alanın değeri 0,404; gelir ve alanın değeri 0.134'tür. Bu değerlere göre gelir ve alan değişkenlerinin etkileri ayrı ayrı kuvvetli iken gelir*alan etkileşiminin etkisi bunlara göre daha zayıftır.

Tablo 6: Gelir ve Alan Değişkeninin Bağımlı Değişken Üzerindeki Etkileri

Multivariate Tests ^a							
Effect		Value	F	Hypothesis df	Error df	Sig.	Eta Squared
Intercept	Pillai's Trace	,983	1719,608 ^a	3,000	87,000	,000	,983
	Wilks' Lambda	,017	1719,608 ^a	3,000	87,000	,000	,983
	Hotelling's Trace	59,297	1719,608 ^a	3,000	87,000	,000	,983
	Roy's Largest Root	59,297	1719,608 ^a	3,000	87,000	,000	,983
GELİR	Pillai's Trace	,804	19,721	6,000	176,000	,000	,402
	Wilks' Lambda	,202	35,519 ^a	6,000	174,000	,000	,551
	Hotelling's Trace	3,920	56,180	6,000	172,000	,000	,662
	Roy's Largest Root	3,912	114,748 ^b	3,000	88,000	,000	,796
ALAN	Pillai's Trace	,846	11,643	9,000	267,000	,000	,282
	Wilks' Lambda	,212	20,981	9,000	211,886	,000	,404
	Hotelling's Trace	3,444	32,785	9,000	257,000	,000	,534
	Roy's Largest Root	3,364	99,806 ^b	3,000	89,000	,000	,771
GELİR * ALAN	Pillai's Trace	,399	2,275	18,000	267,000	,003	,133
	Wilks' Lambda	,649	2,258	18,000	246,558	,003	,134
	Hotelling's Trace	,468	2,229	18,000	257,000	,003	,135
	Roy's Largest Root	,231	3,422 ^b	6,000	89,000	,004	,187

4. "Between of Subjects Effects" Test Sonuçlarına göre, her bir bağımsız değişkenin her bir bağımlı değişken üzerinde anlamlı etkiye sahip olduğu görülmüştür.

Test of Between Subjects Effects tablosuna bakıldığında, her bir bağımsız değişkenin her bir bağımlı değişken üzerinde anlamlı etkiye sahip olduğu görülmektedir. Gelir ve alan değişkenlerinin Sig. sütunundaki değerlerine bakıldığında değer, yoruculuk ve güçlülük üzerinde ayrı ayrı anlamlı etkiye (sig. 0,05'ten küçük) sahip olduğu görülmektedir. Eta Squared sütununa bakıldığında en fazla (0,718) etkinin gelirin, kadının kendini güçlü hissetmesi üzerinde olduğunu, en az (0,063) etkinin ise kadının uğraştığı alanın (tarım, hayvancılık, halı dokuma, bir işyerinde çalışma) onun değer yarattığına inanması üzerindedir.

Tablo 7: Bağımsız Değişkenin Bağımlı Değişkenler Üzerindeki Etkisi

Tests of Between-Subjects Effects							
Source	Dependent Variable	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Eta Squared
Corrected Model	DEĞER	102,655 ^a	11	9,332	17,290	,000	,681
	YORUCU	98,248 ^b	11	8,932	29,704	,000	,786
	GÜÇLÜ	89,270 ^c	11	8,115	26,859	,000	,781
Intercept	DEĞER	1098,265	1	1098,265	2031,045	,000	,858
	YORUCU	903,172	1	903,172	3003,643	,000	,971
	GÜÇLÜ	895,968	1	895,968	3545,306	,000	,976
GELİR	DEĞER	92,072	2	46,036	95,291	,000	,657
	YORUCU	62,765	2	31,382	67,738	,000	,663
	GÜÇLÜ	63,596	2	31,798	113,076	,000	,718
ALAN	DEĞER	3,244	3	1,081	2,003	,119	,063
	YORUCU	47,292	3	15,764	52,426	,000	,639
	GÜÇLÜ	14,580	3	4,863	17,259	,000	,388
GELİR * ALAN	DEĞER	8,962	6	1,493	2,150	,055	,127
	YORUCU	3,727	6	,621	2,066	,065	,122
	GÜÇLÜ	5,565	6	,928	3,299	,006	,182
Error	DEĞER	48,038	88	,546			
	YORUCU	26,762	88	,303			
	GÜÇLÜ	25,028	88	,284			
Total	DEĞER	1336,000	101				
	YORUCU	1095,000	101				
	GÜÇLÜ	1173,000	101				
Corrected Total	DEĞER	150,693	100				
	YORUCU	125,010	100				
	GÜÇLÜ	114,297	100				

a. R Squared = ,681 (Adjusted R Squared = ,642)

b. R Squared = ,786 (Adjusted R Squared = ,759)

c. R Squared = ,781 (Adjusted R Squared = ,754)

5.Değer yaratma tablosuna bakıldığında, gelir düzeyi ile değer yaratma inancı arasında güçlü bir bağ bulunmakta, ücret geliri elde edilen alan ile de değer arasında anlamlı bir bağ bulunmaktadır.

Değer yaratma tablosuna bakıldığında gelir düzeyi en düşük olan grup, değer yarattığına en az inanan gruptur. Gelir düzeyi yükseldikçe de kadının değer yarattığına olan inancının giderek arttığı açıkça görülmektedir.

Tablo 8: Değer ve Gelir, Alan ve Değer değişkenleri arasındaki ilişkiler

DEGER					
		N	Subset		
gelir			1	2	3
Tukey HSD a.1	1,00	30	2,2667		
	2,00	37		3,2432	
	3,00	34			4,6471
	Sig.		1,000	1,000	1,000

DEGER			
		N	Subset
ALAN			1
Tukey HSD a.1	3,00	24	3,2500
	2,00	25	3,3200
	1,00	27	3,4074
	4,00	25	3,7200
	Sig.		,113

Kadının uğraştığı alanların değer üzerindeki etkisi incelendiğinde ise, bir işletmede ücretli çalışan kadınlar (4) daha çok değer yarattığına inanırken, değer yarattığına en az inanan grup hayvancılıkla uğraşan gruptur. Bu sonuç ilginç değildir, çünkü Ağlasun ilçesinde hayvancılıkla uğraşan kadınlar bu işi, ev işlerinin kapsamında düşünmekte ve ailesine bir katkısının olduğunun, daha da ötesinde bir değer yarattığının bilincinde değildir. Ayrıca ev işlerinin bir parçası gibi görünen tarım ve hayvancılık faaliyetlerinden elde edilen gelir kadının eline geçmemekte, bu nedenle kadın bir kazanç sağladığını dolayısıyla değer yarattığını düşünmemektedir.

6.Yoruculuk tablosu oluşturulduğunda, gelir düzeyi ile yoruculuk arasında doğrusal bir ilişki görülürken en yorucu çalışma tarım ve hayvancılık olduğu görülmektedir.

Bunun açıklaması ise, kadının çalıştığı alanda daha fazla gelir elde edebilmesi için daha uzun saatler (tarlada çalışma, hayvanlarla ilgilenme, halı dokuma, işyerinde bulunma) çalışması gerekmektedir. Dolayısıyla, fazla gelir elde ederken doğal olarak daha fazla yorulmaktadır.

Tablo 9: Yoruculuk ve Gelir Düzeyi ile Alan ve Yoruculuk Arasındaki İlişkiler

YORUCU

gelir	N	Subset		
		1	2	3
Tukey HSD ^{a,1} 1,00	30	2,2667		
2,00	37		2,9730	
3,00	34			3,9706
Sig.		1,000	1,000	1,000

Means for groups in homogeneous subsets are displayed.

YORUCU

ALAN	N	Subset	
		1	2
Tukey HSD ^{a,1} 4,00	25	2,4400	
3,00	24	2,4583	
1,00	27		3,5185
2,00	25		3,9200
Sig.		,999	,052

Kadının çalıştığı alanlar incelendiğinde ise, en yorucu alanların, tarım ve hayvancılık olduğu görülmektedir. Gerçekten de tarım ve hayvancılık fiziki güce dayandığı ve iş, günün ya da haftanın değil neredeyse yaşamın tamamını kapsadığı için, kadının bedensel ve ruhsal yönden kendisini yorgun hissetmesine neden olmaktadır. Halı dokuma ve bir işletmede çalışma ise saatli yapılan işlerdir ve kadın için o kadar yorucu olmamaktadır. Ayrıca kadının halı dokurken ve bir işletmede çalışırken yanındaki çalışma arkadaşları ile iletişim içinde olması, sorunlarından biraz daha uzaklaşmasını, kendisini daha iyi hissetmesini sağlamaktadır.

7.Güçlülük tablosu incelendiğinde daha yüksek gelir elde edenlerin ve halı dokuyan ve işletmede ücretli çalışanların kendilerini daha güçlü hissettikleri görülmektedir.

Kadının kendisini birçok şeyi yapabilecek kadar güçlü hissetmesi değişkenine yönelik tablo incelendiğinde ise, yüksek gelir elde eden kadın, kendini değerli hissettikçe geleceğe daha iyimser bakmakta ve kendini birçok şeyi başaracak kadar güçlü hissetmektedir.

Tablo 10: Güçlü Hissetme ve Gelir, Alan ve Güçlü Hissetme Arasındaki İlişkiler

GÜÇLÜ

gelir	N	Subset		
		1	2	3
Tukey HSD ^{a,1} 1,00	30	2,2000		
2,00	37		3,1351	
3,00	34			4,2647
Sig.		1,000	1,000	1,000

GÜÇLÜ

ALAN	N	Subset		
		1	2	3
Tukey HSD a.l	25	2,6400		
1,00	27		3,0741	
3,00	24			3,5000
4,00	25			3,7600
Sig.		1,000	1,000	,309

Alan değişkenleri incelendiğinde ise, halı dokuyan ve bir işletmede çalışan kadınların kendilerini daha güçlü hissettikleri görülmektedir. Tarım ve hayvancılıkla uğraşan kadınlar ise kendilerini güçlü hissetmemektedir.

SONUÇLAR

Gerek anket sonuçları, gerekse anket uygulaması sırasında doğrudan gözlemlere dayanılarak aşağıdaki sonuçlara ulaşılmaktadır:

-Kadınlar için ev ve iş yaşamını dengelemek oldukça zordur. Kadınlar çalışmanın yanısıra anne ve eş rollerinin gereklerini yerine getirmeye çalışırken oldukça zorlanmakta ve denge yaratabilmek için kendilerine ayırmaları gereken zamanlardan fedakarlık etmektedirler.

-“Kadınlar, karar verilirken ev içinde herkesin (özellikle kendilerinin) görüşünün alınması gerektiğini düşünmektedir”. Ev içinde karar verilirken herkesin görüşünün alınması gerekmektedir. Çünkü farklılığa önem vermenin yaratıcılığın temeli olduğu bir çağ yaşanmaktadır. Bireylerin kendilerini gerçekleştirdikleri, değer yarattıkları ve kendilerini değerli hissettikleri zaman mutlu oldukları bir gerçektir. Kadınlara kendilerinin değerli olduklarını hissettirmenin bir yolu da onlara sorumluluk vermenin yanısıra ev içinde karar verirken görüşlerini dinlemektir. Ankete katılan kadınların %73,53’ü karar verilirken herkesin görüşü alınmalıdır düşüncesine katılmaktadır.

-“Kadının yetiştirilme tarzı, onun yaşam biçimini etkilemektedir”. Geliştirici aile yapısı içinde yetişen, kendini gerçekleştiren ve bağımsız hareket edebilen/karar verebilen kadın, özgüveni sayesinde kendisini daha kolay kabul ettirebilmekte, düşüncelerini rahatlıkla ifade edebilmekte, çevresindekilerle arasında rahat bir hava yaratmakta ve farklılıklara hoşgörülü yaklaşmaktadır. Anketi cevaplayan kadınların %83,82’si kadının yetiştirilme tarzının, yaşam biçimini doğrudan etkilediğini kabul etmektedir. Kadınların yetiştirilme tarzlarının, kişilik özellikleri üzerinde de etkili olduğu görülmektedir. Kadınların; yardımseverlik, sorun çözme ve fedakarlık/sadakat gibi uzlaşmacı ve uyumlu kişilik özellikleri geliştirdikleri, kendilerini bireysellikten uzak gördükleri, yalnızlığı sevmedikleri ve bu kişilik özellikleri nedeniyle yoğun duygusal baskı hissettikleri görülmektedir.

-“Kadınlar fırsat eşitsizlikleri (özellikle eğitimde) ile karşı karşıyadır”. Tarıma dayalı ekonomilerde yeterince önem verilmeyen kadın; eğitim, bağımsız hareket etme, karar verme ve kendini gerçekleştirme sürecinde fırsat eşitsizlikleri ile karşı karşıya kalmaktadır. Ankete katılan kadınların %73,53’ü kadınların yaşamın tüm fırsatlarından eşit olarak yararlanamadıklarını düşünmektedir. Kadınların artan eğitim düzeylerine ve

çalışma yaşamında giderek daha aktif olmalarına rağmen fırsatlardan yararlanamamalarının nedeninin kendilerinin zaafı veya hataları değil, toplumsal önyargılar ve tutumlar olduğu söylenebilir. Aile içinde eğitimde geçen yaş ortalamaları bakımından kadın ile erkek arasında belirgin bir fark mevcuttur. Tarımsal yapılarda kadınlarda eğitim ortalamaları zorunlu eğitimi takip eden yıllarda hızla düşerken, erkeklerde bu oran daha yüksektir.

-“Kadınlar kendilerini topluma tanıtmaya eğilim ve istekindedir”. Kadınların insan ve ilişki yönelimli oldukları, toplum içinde farklılık yaratmaya yönelik dinamik bir kişilik sergiledikleri kabul edilmektedir. Kadınlar, kendilerini tanıma yanında topluma tanıtmaya sürecini ilginç ve heyecanlı bulmaktadırlar. Çalışmamıza konu olan kadınların %75’i kendini tanımanın/tanıtmaya ilginç ve heyecanlı bir süreç olduğuna katılmaktadırlar. Kendini tanımanın/tanıtmaya ilginç bir süreç olduğunu belirten kadınlar, kişilik özelliklerini; mücadele etme, bağımsız olma, değişime uyum, risk sevmeye, farklılıkları hoş görme ve çokyönlülük biçiminde ifade etmektedirler.

-“Kadınlar gelir elde ettikçe değer yarattıklarına olan inançları artmaktadır”, bu bağlamda ücretli bir işte çalışanlar ya da halı dokuyanlar bu duyguyu en çok hisseden grubu oluşturmaktadır. Hayvancılık ve tarımsal faaliyetlerde uğraşanlarda ise değer yaratma inancı en düşük seviyededir. Bunun nedeni, halı dokuma ve ücretli işçiliğin doğrudan parasal karşılığının bulunması, hayvancılık ve tarımsal faaliyetlerin parasal karşılığının olmaması ya da paranın kendisine ait olmamasıdır.

-“Tarım ve hayvancılık faaliyetleri kadınların kendilerini en yorgun hissettikleri faaliyetlerdir”, gerçekten de tarım ve hayvancılık fiziki güce dayandığı ve işin, günün ya da haftanın değil neredeyse yaşamın tamamını kapsadığı için, kadının bedensel ve ruhsal yönden kendisini yorgun hissetmesine neden olmaktadır. Halı dokuma ve bir işletmede çalışma ise saatli yapılan işlerdir ve kadın için o kadar yorucu olmamaktadır. Ayrıca kadının halı dokurken ve bir işletmede çalışırken yanındaki çalışma arkadaşları ile iletişim içinde olması, sorunlarından biraz daha uzaklaşmasını, kendisini daha iyi hissetmesini sağlamaktadır.

-“Yüksek gelir ile kendini güçlü hissetme arasında güçlü bir bağın olduğu görülmüştür”, daha yüksek gelir elde eden kadın, kendini değerli hissettikçe geleceğe daha iyimser bakmakta ve kendini birçok şeyi başaracak kadar güçlü hissetmektedir, alan değişkenleri olarak incelendiğinde ise, halı dokuyan ve bir işletmede çalışan kadınların kendilerini daha güçlü hissettikleri görülmektedir. Tarım ve hayvancılıkla uğraşan kadınlar ise kendilerini güçlü hissetmemektedir.

Sonuç olarak yapmış olduğumuz ve tarımsal çalışma ortamlarındaki bir uygulama çalışmasıyla da desteklediğimiz bu çalışmada kadınların genel anlamdaki sorunlarının yanı sıra, tarımsal yapılardaki kadınların çalışma ortamında içinde buldukları psikolojik durum ve fiziksel çevre koşulları irdelenmeye çalışılmıştır. Ortaya çıkan sonuç, aslında kırdaki kadının sorunların genel çerçevesi anlamında kentli kadından farklı olmadığı, hatta bir çok konuda kentli kadının sahip olduğu olanaklara sahip olmadığı görülmektedir. Kentli kadın, işgücü olarak emek piyasasına girdiğinde

gelirine sahip olabilmekte, az da olsa kendine ait bir sosyal yaşamı örgütleyebilirken, kırsal kesimde kadının üretmiş olduğu bütün ekonomik değerler erkek tarafından kontrol edilmekte ve yaptığı bütün çalışmaların karşılığında maddi ve manevi her hangi bir karşılık görememektedir. Kuşkusuz bu konuda sınırları daha da belirginleşmiş, değişkenleri daha net belirlenmiş, sosyoloji ve psikoloji alanlarının da desteğini almış yeni alan çalışmalarına ihtiyaç vardır. Araştırmacılar, özellikle kadın konusunda çalışanlar, kadın sorunları konusunda yalnızca kentli kadın üzerine odaklanmak yerine, kırsal kesimdeki ve tarımsal istihdamdaki ve tarımsal aile yapısındaki kadınların sorunları üzerine de odaklanmalıdırlar.

KAYNAKÇA

1. AGACINSKI, Sylviane, “Eşitiz, Çünkü Farklıyız”, **Milliyet Gazetesi**, 20 Kasım 1998.
2. AKKENT, Meral, “Gerekli Bir Düzeltme”, **1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**, Der. Şirin TEKELİ, İletişim Ya., Ya. No. 119, İstanbul: 1995.
3. ALTINDAL, Aytunç, **Türkiye’de Kadın**, Anahtar Kitapları, İstanbul: 1991.
4. ARAT, Yeşim, “Feminizm ve İslam: Kadın ve Aile Dergisinin Düşündükleri”, **1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**, Der. Şirin TEKELİ İletişim Ya., Ya. No. 119, İstanbul: 1995.
5. ASLANOĞLU, Rana A., **Kent, Kimlik ve Küreselleşme**, ASA Ya., Ya. No. 11, Bursa: 1998.
6. AVŞAR, Sabahat ve Şule ÖZKAN, “Kadının Çalışma Hayatına İlişkin Görüşleri, Erzurum’da Bir Uygulama”, **İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Dergisi**, B-3, C.1-4, 1996.
7. BAYAT, Bülent, “Bireylerin Benlik Algısı Sistemi ve Bu Sistemin Davranışlar Üzerindeki Rolü”, **Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, C.7, S.2, 2003.
8. BETİL, İbrahim, “Her Kafadan Başka Bir Ses Çıkmasın, Lütfen!”, **Executive Excellence**, Y.4, S.38 Mayıs- 2000.
9. BOYD, Elizabeth Reid, “Being There: Mothers Who Stay at Home, Gender and Time”, **Women’s Studies International Forum**, Vol:25, 2002.
10. BRANDEN, Nathaniel (Çev. H. Betül ÇELİK), **Kadının Özgüveni**, Sistem Ya., Ya. No. 333, İstanbul: 2002.
11. CASTELLS, Manuel (Çev. Asuman ERENDİL), **Kent, Sınıf, İktidar**, Bilim ve Sanat Ya., İstanbul: 1997.
12. ÇABUK, Serap-Azmi YALÇIN, “Üst Düzey Kadın Yöneticilerin Karşılaştıkları Sorunların Tespit ve Analizine Yönelik Bir Alan Çalışması”, **Çukurova Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi**, C:5, S:1. 1995.

13. DEMİRCİ GÜLER, Filiz, “Eğitimde Kadın”, **Amme İdaresi Dergisi**, C.24, S.2 ,1991.
14. DOĞRAMACI, Emel, **Women in Turkey and the New Millennium**, Atatürk Araştırma Merkezi Ya., Ya. No. 323.34, Ankara: 2000.
15. ERDUT, Zeki, “Avrupa Birliği’nde Çalışan Kadınların Hakları”, **Prof. Dr. Nusret Ekin’e Armağan**, TÜHİS Kamu İşverenleri Sendikası Ya., Ya. No. 38, Ankara: 2000.
16. GUIN, Ursula K. Le (Çev. Deniz ERKSAN ve diğerleri), **Kadınlar, Rüyalar, Ejderhalar**, Metis Ya., İstanbul: 2002.
17. KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem, **Yeni İnsan ve İnsanlar**, Evrim Ya., Ya. No. 52, İstanbul: 1999.
18. MACKINNON, Catharine A. (Çev. Türkân YÖNEY, Sabir YÜCESOY), **Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru**, Metis Ya., Ya. No. 15, İstanbul: 2003.
19. PALMER, Margaret and Beverly HYMAN (Çev. Vedat ÜNER), **Yönetimde Kadınlar**, Rota Ya., Ya. No. 10, İstanbul: 1993.
20. RAKOW, Lana, “Popüler Kültüre Feminist Yaklaşımlar: Ataerki’nin Hakkını Teslim Etmek” **Kadın ve Popüler Kültür**, Der. Süleyman İRVAN-Mutlu BİNARK, Ark Ya, No. 14, Ankara: 1995.
21. SARTORIUS, Mariela (Çev. Şebnem CAN ERENDOR), **Kadınlarda Duygusal Zekâ**, Varlık Ya., Ya. No. 561, İstanbul: 1999.
22. JACKSON, Sue, “Networking Women:A History of Ideas, Issues and Developments in Women’s Studies in Britain”, **Women’s Studies International Forum**, Vol:24, 2001.
23. TALLIS, Frank (Çev. Osman Cem ÖNERTOY), **Kaygıları Aşmak**, Sistem Ya., Ya. No. 406, İstanbul: 2003.
24. **TBMM Kadının Statüsünü Araştırma Komisyonu Raporu**, (TC. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü), Aralık: 1998.
25. TEKELİ, Şirin, “1980’ler Türkiye’sinde Kadınlar”, Der. Şirin TEKELİ, **1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**, İletişim Ya., Ya. No. 119, İstanbul: 1995.
26. TÜRKKAN, Reha Oğuz, **İkna ve Uzlaşma Sanatı**, Hayat Ya. No. 18, İstanbul: 1998.
27. ULUSOY, Demet, “Sosyalizasyon Süreci”, Der. Salih GÜNEY, **Yönetim ve Organizasyon**, Nobel Ya., Ya. No. 265, Ankara: 2001.
28. VAROĞLU, Demet BACACI, “Örgütsel Yaşamda Toplumsal Cinsiyet Rollerini” Der. Salih GÜNEY, **Yönetim ve Organizasyon**, Nobel Ya., Ya. No. 265, Ankara: 2001.
29. HAZİNE, www.hazine.gov.tr/stat/egosterge/III-Istihdam/,
30. TUİK, www.tuik.gov.tr
31. TÜSİAD, **Türkiye’de İşgücü Piyasası ve İşsizlik**, İstanbul:2002.